

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

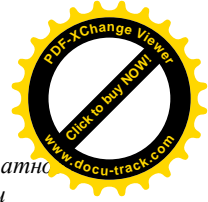
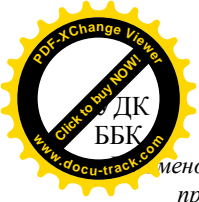

Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин

Збірник наукових праць

За редакцією доктора юридичних наук,
академіка Національної академії правових наук України В. В. Луця

Київ
2012

мендовано до друку вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України (протокол № 10 від 24 жовтня 2012 р.)

Редакційна колегія:

Крупчан О. Д. – директор Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України, академік НАПрН України;

Луць В. В. – завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

Васильєва В. А. – в.о. завідувача Лабораторії проблем корпоративного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України, директор Юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, доктор юридичних наук, професор;

Саракун І. Б. – старший науковий співробітник Лабораторії проблем корпоративного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник.

Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин (21–22 вересня 2012 р., м. Івано-Франківськ) [текст]: Всеукраїнська науково-практична конференція: Збірник наукових праць / Ред. кол.: О. Д. Крупчан, В. В. Луць, В. А. Васильєва, І. Б. Саракун. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. – 166 с.

ISBN

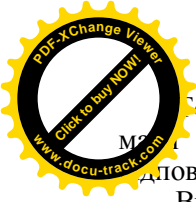
У збірнику узагальнено матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин», організованої Науково-дослідним інститутом приватного права і підприємництва НАПрН України, Лабораторією з вивчення проблем корпоративного права Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, Юридичним інститутом Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, яка пройшла в м. Івано-Франківську 21–22 вересня 2012 р. Наукові праці присвячено теоретичним та практичним проблемам врегулювання корпоративних відносин; врегулюванню правового статусу суб'єктів корпоративних відносин; питанням заснування, реорганізації та ліквідації корпорацій; вдосконаленню державного регулювання корпоративного сектору.

Видання розраховане на правознавців, суб'єктів нормотворчої діяльності, широкое коло осіб, які цікавляться питаннями вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин.

За достовірність інформації, що міститься в друкованих матеріалах, несуть відповідальність автори.

© Автори, 2012.

© Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012

тому можна зробити висновок, що приватне підприємство майна на таких правових режимах, які встановлені відповідно до умов договору з власником майна.

Враховуючи викладене, можна запропонувати закріпити в законодавстві можливість створення приватного підприємства як унітарного виключно однією фізичною або юридичною особою, з передачею майна підприємству на таких правових режимах, які встановлюються відповідно до умов договору з власником майна.

Список використаних джерел:

1. *Науково-практичний коментар Господарського кодексу України* / За ред. В. М. Коссака. – К.: Правова єдність, 2010. – 837 с.
2. *Корчак Н. М., Вертузаєва І. М.* Особливості правового становища приватних підприємств у світлі Господарського кодексу України // *Юридичний вісник*. – №4 (9). – 2008.
3. *Хозяйственное право Украины* / За ред. А. С. Васильева, О. П. Подцерковного. – Харьков: Одиссей, 2005. – 464с.

ПРО КОРПОРАЦІЇ В СВІТЛІ ПРОБЛЕМ КЛАСИФІКАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Зозуляк О. І.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Юридичного інституту Прикарпатського національного
університету ім. Василя Стефаника*

Безперервне зростання участі юридичних осіб у цивільному обороті, виникнення нових їх видів, виносять на порядок денний проблему класифікації останніх та приведення у цілісну, логічно побудовану систему. І якщо ще кілька десятиліть тому проблема класифікації юридичних осіб в порівнянні з проблемами визначення сутності юридичної особи, її ознак, теорій, через які розкривається феномен юридичної особи, знаходилась на другому плані, то сьогодні вона потребує нагального вирішення як у цивілістичній доктрині, на законодавчому рівні, і особливо, у правозастосовній практиці.

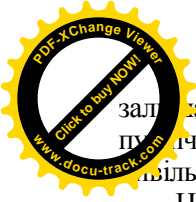
Основною проблемою, яка на сьогодні існує у вітчизняному законодавстві в частині типізації юридичних осіб, одночасно застосовують різні методологічні підходи, закладені на рівні Цивільного та Господарського кодексів України і, взагалі, правило, передбачене у Цивільному кодексі (далі – ЦК України) України щодо можливості визначення іншими законами організаційно-правових форм юридичних осіб. Не менш гостро постають питання, пов'язані із потребою «реанімування» економічно невігідних та застарілих організаційно-правових форм юридичних осіб, визначення місця в системі юридичних осіб новітніх, їх організаційно-правових форм і деталізацією їх правового статусу, вдосконалення поділу товариств на підприємницькі та непідприємницькі (зокрема, в частині або повної заборони непідприємницьким товариствам займатись підприємницькою діяльністю, або встановлення певних правових меж здійснення ними підприємницької діяльності та особливого способу розподілу прибутку).

Але найбільш невпорядкованими в плані законодавчої регламентації залишаються юридичні особи корпоративного типу, адже, на сьогодні відсутні чіткі законодавчі критерії відмежування «корпорацій» від «не корпорацій». Не відзначається єдністю поглядів щодо окреслення характерних рис корпорацій і цивілістична доктрина, що негативно позначається на формуванні законодавчої моделі критеріїв розмежування корпорацій від інших організаційно-правових форм юридичних осіб.

З огляду на це, в рамках класифікації юридичних осіб, необхідно визначити перспективність законодавчого закріплення такої організаційно-правової форми юридичних осіб як «корпорації».

Окреслення у загальних рисах легального поділу юридичних осіб у ЦК України на види та організаційно-правові форми, дозволяє відстежити ті моменти, на які акцентував увагу законодавець при побудові системи останніх.

Перший за розміщенням у ЦК України і, напевно, за значущістю виступає критерій поділу юридичних осіб за підставою порядку створення на юридичні особи публічного та приватного права (ст. 81 ЦК України). Цінність окресленого підходу полягає, передусім, у спробі впорядкувати цивільно-правове становище юридичних осіб публічного права і, напевно, у зв'язку з цим, він доволі позитивно сприймається вітчизняними цивілістами. Але, на жаль, слід констатувати, що зазначена класифікація носить до певної міри незавершений характер, адже на сьогодні, на законодавчому рівні, так і не вирішеними

залежать питання щодо правового режиму майна юридичної особи, публічного права, межами участі в цивільному обороті, спеціальної цивільно-правової відповідальності та багатьма іншими.

Наступний критерій поділу юридичних осіб пов'язаний із поділом юридичних на товариства та установи. Різниця між цими організаційно-правовими формами юридичних осіб полягає в тому, що, як випливає із ч. 2 ст. 83 ЦК України, товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі в цьому товаристві. Установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їх майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна (ч. 4 ст. 83 ЦК України).

Ретельний аналіз зазначених норм дозволяє констатувати, що в них можна простежити два класифікаційні критерії юридичних осіб. Перший із них – той, що вказує на шлях виникнення юридичних осіб і визначає, що це можуть бути юридичні особи (об'єднання осіб) та юридичні особи (об'єднання майна). У цивілістичній літературі зазначається, що це, так званий поділ юридичних осіб за функціональним призначенням категорії «юридична особа», а також наголошується на його фундаментальному, порівняно з іншими критеріями, поділу характері [1, с. 40 – 41], з чим важко не погодитись. Дійсно, даний класифікаційний критерій юридичних осіб є базовим, оскільки з його використанням вдасться провести співвідношення між юридичними особами (об'єднаннями осіб) та юридичними особами (об'єднаннями майна) в частині їх установчих документів, наявності чи відсутності органів управління, існування законодавчих вимог до мінімального розміру їх статутного капіталу, специфіки цивільно-правової відповідальності.

Другий критерій поділу юридичних осіб, яких застосовано в межах наведених вище положень ЦК України, пов'язаний із ступенем участі учасників в юридичній особі. Через даний критерій можна прослідкувати наскільки учасники юридичної особи залучені до процесу управління нею, беруть участь у формуванні їх органів тощо. Так, власне, товариство і відрізняється від установи через можливість учасників брати участь в управлінні ним.

Цінність вищенаведеного критерію проявляється, передусім, в тому, що через нього можна відмежувати юридичні особи корпоративного типу від тих, що до них не належать. Так, на думку В. І. Борисової, корпорацією є будь-яке колективне утворення, *створене на засадах членства (участі)* (курсив наш. – О. З.), з метою ведення його учасниками спільно певної діяльності [2, с. 264]. Аналогічну позицію

О. О. Серова, яка під корпорацією розуміє всі юридичні особи, засновані на засадах членства, що зберігають незалежність статусу в складі учасників. Організаційна структура корпорації передбачає обов'язкову побудову багаторівневої системи органів управління, яка покликана задовольняти запити та інтереси як самої корпорації, так і її учасників [1, с. 43].

Цілком погоджуючись із вищенаведеними позиціями, вважаємо, що законодавець у ст. 83 ЦК України не до кінця розвинув ідею поділу юридичних осіб на корпорації (ті, що побудовані на засадах членства) та унітарні юридичні особи. Слід зазначити, що у Проекті змін до Цивільного кодексу Російської Федерації пропонується окреслений поділ юридичних осіб на корпорації та унітарні юридичні особи. Так, передбачається правило, відповідно до якого юридичні особи, засновники (учасники, члени) яких володіють правом на участь в управлінні їх діяльністю є корпоративними організаціями (корпораціями). До них належать господарські товариства, виробничі та споживчі кооперативи, громадські організації, асоціації та союзи. Юридичні особи, засновники яких не стають їх учасниками і не набувають в них прав членства є унітарними організаціями. Це державні та муніципальні унітарні підприємства, фонди, установи, а також релігійні організації [3]. Окреслений підхід доволі позитивно сприймається російськими цивілістами. Так, Є. О. Суханов зазначає, що законодавче визнання корпорації окремим, самостійним різновидом юридичних осіб повинно сприяти впорядкуванню їх загальної системи, виключенню із неї невинуватених відмінностей в цивільно-правовому статусі юридичних осіб, що мають принципово єдину юридичну природу (особливо це стосується багаточисельних «різновидів» однорідних, по суті, некомерційних організацій) [4, с. 106].

Вважаємо, що такий критерій поділу юридичних осіб має перспективи у застосуванні і у вітчизняному цивільному законодавстві. Закріплення на рівні ЦК України окресленого критерію поділу вирішить проблему щодо кола тих юридичних осіб, які відносяться до корпоративного типу, дозволить викреслити із переліку корпорацій ті юридичні особи, яким «штучно» приписують ознаки корпорацій. Але, при цьому, вважаємо, що це, і буде розуміння поняття «корпорація» в широкому розумінні. Іншими словами, це не будь-яка юридична особа, а тільки та, організаційна структура якої базується на засадах членства (участі).

Для розуміння корпорації у вузькому розумінні, слід вводити додаткові критерії поділу юридичних осіб. Це може бути використання поділу юридичних осіб на підприємницькі та непідприємницькі, поділ за видом цивільної правоздатності, тощо.

Так, за критерієм здійснення підприємницької мети до підприємницьких можна віднести такі юридичні особи корпоративного типу, як, наприклад, господарські товариства, виробничі кооперативи, господарські об'єднання, споживчі кооперативи, які також, в силу своєї організаційної структури можна віднести до корпорацій. Для перших – законодавець у ЦК України закріплює право на здійснення діяльності з метою одержання прибутку та майбутнього його розподілу між учасниками. Для других – здійснення підприємницької діяльності слід розглядати як виняток із загального правила, крім того одержаний прибуток спрямовується на розвиток самої юридичної особи, а не розподіляється між учасниками. Так, у Законі України «Про громадські об'єднання» визначено, що громадське об'єднання із статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку (ч. 5 ст. 1 Закону). А вже у п. 2. ч. 2 ст. 21 Закону деталізовано, що громадське об'єднання має право здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені, в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню.

Неоднозначним є також законодавчий підхід до розподілу прибутку між членами споживчого товариства, адже ЦК України визначає, що непідприємницькі товариства, до яких належить і споживче товариство, не має на меті одержання прибутку для майбутнього його розподілу між учасниками, а Закон України «Про споживчу кооперацію», всупереч ЦК України, передбачає право членів споживчого товариства на отримання частки прибутку, кооперативних виплат та виплат на пай. Досліджуючи цивільно-правовий статус споживчих товариств, А. В. Зеліско правильно зазначає, що з урахуванням непідприємницького статусу споживчих товариств отримання виплат на пай членами товариства повинно бути незначним, а тому доцільно визначити суму таких виплат у вигляді відсотків на використання паю, який вноситься членом кооперативу [5, с. 28]. Авторка також пропонує дещо змінити підходи до визначення поняття непідприємницьких товариств, поклавши в його основу критерій особливої мети, яка зумовлює особливий порядок розподілу прибутку, з чим, безумовно слід погодитись [5, с. 25].

Таким чином, за критерієм особливого порядку розподілу прибутку корпорації можна поділяти на підприємницькі та непідприємницькі.

Формувати поняття корпорації у вузькому розумінні можна і за видом цивільної правоздатності. В юридичній літературі наголошується на перспективності застосування цього критерію як одного з

Визначальних при характеристиці юридичних осіб корпоративного типу є той правовий критерій, за яким визначається однаковий статус при вступі зазначених юридичних осіб корпоративного типу, приватноправові відносини. Це та узагальнююча ознака, що вказує і на спільність правового режиму майна зазначених суб'єктів, і спільність мети їх діяльності, і самостійну цивільно-правову відповідальність за своїми зобов'язаннями [6, с. 56]. Вважаємо, що принцип загальної (універсальної) правоздатності здатен «кристалізувати» поняття корпорації у вузькому її розумінні. Даним видом цивільної правоздатності наділяються господарські товариства та виробничі кооперативи. Статус непідприємницьких корпорацій зумовлює закріплення за ними спеціальної цивільної правоздатності. Отже, за видом цивільної правоздатності корпорації поділяються на ті, що наділяються загальною правоздатністю та ті, для яких є характерним принцип спеціальної правоздатності.

Підсумовуючи, необхідно ще раз наголосити, що вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання статусу юридичних осіб неможливе поза межами вдосконалення їх системи та окреслення підстав класифікації. При цьому, важливо обрати правильні методологічні підходи при здійсненні легальної класифікації юридичних осіб. Вважаємо, що при модернізації законодавства про юридичні особи в частині їх класифікації, фундаментальним є поділ юридичних осіб на юридичні особи (об'єднання майна) та юридичні особи (об'єднання учасників). Наступним за значимістю є поділ юридичних за критерієм організаційної структури. На нашу думку, зазначений критерій поділу юридичних осіб у ЦК України може бути вдосконалений шляхом закріплення у цивільному законодавстві категорії «корпорація», як юридичної особи, що побудована на засадах членства. Це зняло б значну кількість питань, пов'язаних із включенням/не включенням ряду юридичних осіб до тих, тип яких вважається корпоративним. З метою деталізації сутності корпорації у вузькому розумінні, доцільно вводити додаткові критерії поділу (вид цивільної правоздатності, спосіб розподілу прибутку та ін.).

Список використаних джерел:

1. Серова О. А. Теоретико-методологические и практические проблемы классификации юридических лиц современного гражданского права России [Текст]: автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук: спец. 12.00.03 «Гражданское право, гражданский процесс, предпринимательское право, международное частное право» / О. А. Серова. – М., 2011. – 67 с.